

MÜMÂSELET

yeti oluşturan unsurlarda ortak olması" anlamını vermişler, bu anlayıştan hareketle yaratıkların Allah'a, Allah'ın da yaratıklara benzemesinin imkânsız bulunduğunu kanıtlamaya çalışmışlardır. Zira Allah'tan başka her şey mevcudiyetini türüne ait temel unsurlara sahip olmakla kazandığı ve benzeşme bununla teşekkül ettiği halde zât-ı ilâhiyye için tür ve mahiyet söz konusu değildir. Bu sebeple mümâselet Allah hakkında muhal olan ve ondan nefyedilmesi gereken bir kavramdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "mşl", "şbh", "şrk", "ndd", "kfı" md.leri; *el-Ta'rifât*, "mşl" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1451-1452; Eş'arî, *Makâlât* (Ritter), s. 207-214, 518-521; Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 45-46; Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Uşûli'l-İhamse*, s. 217-232; Neseî, *Tebşirâtü'l-edille* (Selamé), I, 142-155; Şehristânî, *Nihâyetü'l-İkdâm fi 'ilmi'l-keâm* (nşr. A. Guillaume), London 1934, s. 128-129; Nüreddin es-Sâbüni, *el-Bidâye fi uşûli'd-din* (nşr. Bekir Topaloğlu), Dimaşk 1399/1979, s. 31-32; Fahrreddin er-Râzî, *Meftâhihü'l-gayb*, XXVII, 150; a.mlf., *el-Meftâlibü'l-âliye* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1407/1987, II, 23-24; Seyfeddin el-Âmidî, *Ğâyetü'l-merâm* (nşr. Hasan Mahmûd Abdüllatif), Kahire 1391/1971, s. 197-198; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâşid*, İstanbul 1305, II, 68; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XXV, 19; Metin Yurdağur, *Allah'ın Sıfatları*, İstanbul 1984, s. 161-163.

METİN YURDAGÜR

MÜMEYYİZ

(bk. TEMYİZ).

MÜMİN

(bk. İMAN).

MÜ'MİN

(المؤمن)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "güven içinde bulunmak, korkusuz olmak" anlamındaki **emn** (**emân**, **emânet**) kökünün "if'âl" kalıbından türeyen **mü'min** kelimesi "inanıp tasdik eden; başkalarının güvenli olmasını sağlayan, vadine güvenilen" mânalarına gelir. Kelimenin esmâ-i hüsnâdan biri olarak içerdiği mâna da bu çerçevededir.

Mü'min on beşten fazla ilâhî ismin geçtiği Haşr sûresinin son âyetlerinde yer alır (59/23). Ayrıca "emn" kökü üç âyetle "koru ve endişeden emin kılmak" anlamında ilâhî fiil olarak zikredilmiştir (el-Bakara 2/

125; el-En'âm 6/82; en-Nûr 24/55). Mü'min ismi İbn Mâce ve Tirmizî tarafından rivayet edilmiş ("Du'â", 10; "Da'avât", 82), ayrıca Hz. Peygamber, Allah'ın kendisini yeryüzünde güvenilen bir kişi kıldığı yolundaki ifadesi sırasında "emîn" kavramını zât-ı ilâhiyyeye nisbet etmiştir (Buhârî, "Enbiyâ", 6; Müslim, "Zekât", 143-144).

Âlimler mü'min isminin mânasını "emân" köküne veya "imân" masdarına dayandırmaktadır. Mü'min, birinci anlayışa göre "başkalarını korku ve endişeden emin kılan, onların güvenli olmalarını sağlayan" demektir ve bu, dünya hayatında olduğu gibi âhîret hayatı için de söz konusudur. Bir âyetle ifade edildiği üzere insanın sahip olduğu nimetler sayılamayacak kadar çoktur (İbrâhîm 14/34). Nimetlerin kıymeti genellikle elden çıktıktan sonra anlaşılır. Bunların başında yaşama sevincinin geldiğini söylemek mümkündür. Allah, hâlik isminin tecellisi olarak hayatı yarattığı gibi mü'min isminin tecellisiyle hayatın idamesini de sağlar. Gazzâlî insan hayatından örnekler vermek suretiyle bu hususu açıklığa kavuşturmaya çalışır (*el-Makşadü'l-esnâ*, s. 74-75). Mü'min ismi, "Allah dostları" demek olan müminlerin (Âl-i İmrân 3/68) âhîret hayatındaki güvencesinin sağlanması anlamını da içermektedir.

Mü'min iman kavramına dayandırıldığı takdirde onaylayan konumunu alır. Buna göre kelime "kullarının imanını ve samimiyetini tasdik eden, onların sıdkını onaylayan, ayrıca mucize vermek suretiyle peygamberlerin doğruluğunu ispat eden" mânalarına gelir. Âlimlerin çoğu onaylayıcı muhteva taşıyan mü'minin şu anlamına da dikkat çeker: Âl-i İmrân sûresinde (3/18) bizzat Allah'ın kendisinden başka tanrının bulunmadığına şehâdet etmesi şeklindeki beyanından hareketle O'nun da bir mü'min ve muvahhid olduğunu söylemek mümkündür. Bu da ilm-i ilâhînin tevhid ilkesine taalluk etmesi şeklinde yorumlanabilir; bu açıdan Allah kendisini tasdik etmektedir.

Gazzâlî, kulun mü'min isminden alabileceği nasibin herkesin kendinden emin olması konumunda bulunmaya çalışması olduğunu söyler. Allah'ın kulları içinde mü'min ismine en çok lâyık olan kişi insanların ebedî azaptan kurtulmasına vesile olan kimsedir, bu ise peygamberlerin ve âlimlerin yaptığı iştir (*a.g.e.*, s. 75-76).

Mü'min ismi, "Allah'ın kendi birliğine şehadet etmesi" anlamında zâtî, diğer kullarıyla ilişkilerinde ise fiilî sıfatlar grubu içinde yer alır ve "iyilik eden, vâdini yerine getiren" mânasındaki ber, "kâinatın bütün iş-

lerini gözetip yöneten" anlamındaki müheymin isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "emn" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "emn" md.; *Lisânü'l-'Arab*, "emn" md.; Buhârî, "Enbiyâ", 6; Müslim, "Zekât", 143-144; İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 82; Zeccâc, *Tefsîru esmâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1395/1975, s. 31-32; Mâtürîdî, *Âyât ve süver min Te'vilâti'l-Kur'ân* (nşr. Ahmet Vanlioğlu – Bekir Topaloğlu), İstanbul 2003, s. 52; Ebû'l-Kâsim ez-Zeccâcî, *İştikâku esmâ'illâh* (nşr. Abdülhüseyn el-Mübârek), Beyrut 1406/1986, s. 221-223; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 45-46; İbn Fûrek, *Mücceredü'l-Makâlât*, s. 51-52; Abdülkâhîr el-Bağdâdî, *el-Esmâ' ve's-şifât*, Kayseri Raşid Efendi Ktp., nr. 497, vr. 178^{ab}; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 29-30; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 74-76; Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, *el-Emedü'l-aşkâ*, Hacı Selim Ağa Ktp., nr. 92^a-93^a.

BEKİR TOPALOĞLU

MÜ'MİN

(مؤمن)

Hakîm Muhammed Mü'min Han
(1800-1851)

Urdu edebiyatında
gazelleriyle tanınan şair.

1215 (1800) yılında Delhi'de doğdu. Kendisine Mü'min ismi Şah Velîyullah'ın oğlu Abdülazîz ed-Dihlevî tarafından verilmiş ve ailesinin kendisine Habîbullah adını koymasına rağmen yine de Mü'min adıyla şöhret bulmuştur. Ailesi Bâbürlüler'in son dönemlerinde Keşmir'den Delhi'ye gelmiş, dedesi Hekîm Nâmdâr Han ve kardeşi Kâmdâr Han saray hekimliği yapmışlardı. II. Şah Âlem zamanında (1759-1806) dedesine ve kardeşine hizmetlerinden dolayı Nârnûl pergenesine bağlı Bulâha bölgesi câgîr olarak tahsis edilmiş, ancak İngilizler'in Cehcer (Chachar) valiliğini Feyztâlib Han'a vermeleri üzerine Feyztâlib Han, Hekîm Nâmdâr Han'ın câgîrini zaptetmiş, bunun karşılığında ona yıllık bir maaş bağlamıştı. Bu maaş dedesinin ölümünden sonra babasına, ondan da Mü'min'e intikal etmiştir.

Mü'min, babası Gulâm Nebî Han tarafından Rahmâniyye Medresesi'ne gönderildi. Burada Şah Abdülkâdir ed-Dihlevî'nin nezaretinde dinî ilimleri tahsil etti. Arapça'yı öğrendikten sonra babasından ve amcaları Gulâm Haydar ile Gulâm Hâsan'dan tıp, ri'yâziye, remil, nücûm, müsiki ve satraç ilimlerini öğrendi. Özellikle nücûm ilminde maharet sahibi olup

yıl başında takvime bakarak bütün yıl boyunca yıldızların hareketini tesbit ettiği ve bunları hâfızasında tuttuğu, kendisine remille ilgili bir şey sorulduğunda zıce bakmadan cevap verdiği nakledilmektedir. Genç yaşta şiir söylemeye başlayan Mü'min, şiirlerini bir süre dönemin üstatlarından Şah Nasîr'e götürerek tashih ettirdi. Hayatının büyük kısmını Delhi'de geçirdi; Râmpûr, Sahsâvan, Cihangirâbâd ve Sehârenpûr'a seyahat etti. Pencap'ta müslümanlara zulmeden Sihler'e karşı Seyyid Ahmed-i Birelvî önderliğinde yürütülen cihad hareketini destekleyen Mü'min, 1818-1819 yılları arasında Birelvî'ye biat etti ve bu harekete desteğini ifade etmek için bir mesnevi kaleme aldı. Mü'min 1834 yılından itibaren ölümüne kadar inzivaya çekildi. Geçirdiği bir kazadan beş ay sonra 1267 Ramazanında (Temmuz 1851) vefat etti ve Abdülazîz ed-Dihlevî'nin Medhpûre'deki (Delhi) hazîresinin dışına defnedildi.

Urî-i Şîrâzî, Nazîrî ve Kelîm-i Kâşânî ile başlayıp Bidil ile zirveye ulaşan, ancak artık yıkılmaya yüz tutmuş olan sebk-i Hindî'nin bir temsilcisi olan Mü'min, klasik tarzın hemen bütün nazım şekillerinde şiir yazmakla birlikte özellikle gazel türünü benimseyerek bunda kendisine has bir tarz geliştirmiş, çağdaşı ve rakibi Gâlib Mirza Esedullah gibi kendinden önceki şairleri taklitten kaçınmış ve yeni mazmunlar kullanıp şiire farklı bir muhteva kazandırmaya gayret göstermiştir. Gâlib'in şiirlerindeki konu çeşitliliğinin aksine Mü'min'in gazellerindeki ana tema mecazi aşktır. Şair ince hayalleri, ifadesinin güzelliği ve dile hâkimiyeti sebebiyle oluşturduğu yeni üslûpta Farsça kelime ve terkiplere yer vermiş, ancak aşırılığa kaçmayarak kelimelerin tekrarıyla şiirlerine bir güzellik katmıştır. Mü'min'in kullandığı bir diğer nazım türü kasidedir. Bu alanda gazeldeki başarısına ulaşamamışsa da Urdu edebiyatında kasidediliğin diğer büyük temsilcileri olan Sevdâ-yı Dihlevî ve Muhammed İbrâhim Zevk'ten sonra önde gelen bir kaside şairi olmuştur.

Eserleri. 1. *Dîvân-ı Urdu*. Talebesi Şifte tarafından 1843 yılında tertip edilen divanında gazel, kaside, rubâî, kıta, müstezad, musammat, terciibend, terkihibend, mesnevi ve ferdler bulunmaktadır. Ziyâ Ahmed Bedâyûnî'nin düzenlediği *Dîvân-ı Mü'min* (Allahâbâd 1934) ve *Kaşâ'id-ı Mü'min*'den (Leknev 1925) başka *Külliyât-ı önce Mevlevî Kerîmüddin Dihlî* (Delhi 1262/1846), daha sonra İbâdet Birelvî (Karaçi-Lahor 1955) tarafından yayımlanmıştır. 2. *Dîvân-ı Fârsî*. Altı kaside, 115

gazel, seksen beş kıta, 171 rubâînin yer aldığı eser Hekîm Ahsenullah Han'ın isteği üzerine tertip edilerek Delhi'de basılmıştır (1271/1855). 3. *İnşâ-yi Mü'min Hân*. Mektup, takriz ve dîbâcelerini ihtiva etmektedir (nşr. Hekîm Ahsenullah Han, Delhi 1271/1855). Kaynaklarda adı geçen eserleri arasında *Cân-ı 'Arûz*, *Şerh-i Sedîdî ve Nefîsî* ile *Havâşş-ı Pân* bulunmaktadır. Mü'min'in basılmamış mektup ve gazellerinin yer aldığı bir yazma Alvar Riyâseti Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mü'min, *Külliyât-ı Mü'min* (nşr. Kalb Ali Han Fâik), Lahor 1964; T. G. Bailey, *A History of Urdu Literature*, Lahore, ts., s. 72; M. Mustafa Han Şifte, *Gülşen-i Bî-hâr* (nşr. Kalb Ali Han Fâik), Lahor 1973, s. 537-568; Zahir Ahmed Sadiq, *Mü'min ki Kaşide Nigârî: Urdû Kaşide Nigârî* (nşr. Ümm-i Hânî Eşref), Aligarh 1982, s. 249-275; Seyyid M. Akil Rizvi, *Urdû Meşnevi kâ İrtikâ*, Leknev 1983, s. 155-158; Muhammad Sadiq, *A History of Urdu Literature*, Delhi 1984, s. 238-241; Mahmûd Birelvî, *Muhtasar Târîh-i Edeb-i Urdû*, Lahor 1985, s. 149-150; M. Camil Ahmed, *Urdû Şâ'irî par Eyk Nazar*, Karaçi 1985, s. 175-191; Ferzâne Seyyid, *Nukûş-i Edeb*, Lahor 1986, s. 107-114; Sirâcülislâm, *Tezkire ve Tebsıra*, Karaçi 1989, s. 95-101; M. Hüseyin Âzâd, *Âb-ı Hayât*, Lahor 1991, s. 342-344; M. Hüseyin Tesbihî, *Mü'minnâme*, İslâmâbâd 1993; Râm Bâbü Sekşine, *Târîh-i Edeb-i Urdû* (trc. Mirzâ M. Askerî), Karaçi 1995, s. 271-274; Halil Toker, *Hindistan'da Farsça ve Urduca Şiir ve İl. Bahadır Şah Devri Şairleri* (doktora tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 169-178; J. A. Haywood, "Mu'min", *EF* (İng.), VII, 555-556; Vahid Kureşî, "Mu'min", *UDMİ*, XXI, 835-837.

HALİL TOKER

MÜ'MİN SÜRESİ

(سورة المؤمن)

Kur'ân-ı Kerîm'in kırkinci sûresi.

Mekke döneminde nâzil olmuştur. Seksen beş âyettir. Sûre Firavun'un ailesine mensup olan mümin bir kişiden bahsedildiği için bu adı almıştır. Mukattaa harflerinden "hâ mîm"lerle başlayıp ardarda devam eden yedi sûrenin ilkidir. Üçüncü âyetinde Allah'ı niteleyen iki kavramdan hareketle Gâfir ve Tavi sûresi olarak adlandırılır. Fâsilası ن، م، ل، ق، ع، د، ر، ع، ق، ل، م، ن harfleridir.

Mü'min sûresinin temel konusunun İslâm'a karşı direnmeyip ona samimiyetle bağlanmaya davet etmekten ibaret olduğunu söylemek mümkündür. Sûrede bunun için insanlara bahsedilen imkân ve nimetler, âhirette iyilerle kötülerin karşılaşacağı hayat tarzı, insanlık tarihinde imanla küfür arasındaki mücadele vb. konular ibret amacıyla zikredilir. Sûrenin ilk üç âye-

tinde Allah'ın mutlak kudret ve ilim sahibi, günahları bağışlayan, tövbeleri kabul eden, kötülerini şiddetle cezalandıran, iyilere lutuf ve ihsanda bulunan tek ilâh olduğu ve herkesin mutlaka O'nun huzuruna çıkıp hesap vereceği ifade edilir. Bundan sonraki muhtevayı iki bölüm halinde ele almak mümkündür. Birinci bölümde, Hz. Nûh'un kavmi ve ardından gelen diğer inkârcı grupların dünya ve âhiretteki âkıbetlerinden söz edildikten sonra azap haberi veren âyetlerin yanında ilâhî rahmet ve cennetten bahsedilmiş, kâfir ve zalimlerin hesap gününde ve cehennemdeki durumlarına temas edilmiştir (âyet 5-22). Daha sonra Mûsâ-Firavun mücadelesine yer verilmiş, bu arada Firavun ailesinden olup imanını gizlemiş olan bir müminin akliselime ve temiz fitrata hitap eden konuşmaları aktarılmış, fakat Firavun ve hânedanının bunların hiçbirini benimsemediği için kötü âkıbete uğratıldığı ve akşam sabah ateşe arzedilmek suretiyle cezalandırıldığı bildirilmiştir (âyet 23-46). Ardından cehennem ehlinin olup dünya hayatında başkalarının etkisi altında kalanlarla onları etkileyip felâkete sürük-

Mü'min sûresinin ilk âyetleri

